

Sapiens üzerine notlar



Giriş

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında dünya, siyasi ve ekonomik ideolojilerin çatışma alanı olmuş, çeşitli düşünsel akımlar birbirleriyle yarışmıştır. Bu dönemde, birçok yazar, dünya tarihini ve insanlık evrimini ele alan eserlere imza atmıştır. **Yuval Noah Harari**'nin "**Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi**" adlı eseri de, bu kapsamda öne çıkan bir yapıttır. Ancak, kitabın Marksist-Leninist bir perspektifle değerlendirildiğinde, ortaya çıkan çatışma ve eleştiri potansiyeli göz ardı edilemez zira Harari'nin tutarsızlıkları apaçık gözler önünde.

Harari, eserinde insanlık tarihini geniş bir perspektiften ele alarak, evrim, tarım devrimi ve endüstri devrimi gibi önemli dönemleri inceler. Ancak, Marksist-Leninist bakış açısı, sınıf mücadelesi, emek ve üretim ilişkileri gibi faktörleri vurgulayarak insanlık tarihini değerlendirir. Bu eleştiri, Sapiens'in sıkça bireyciliği ve piyasayı öne çıkararak yaklaşımına odaklanacaktır.

Sapiens, genellikle teknolojik ilerlemenin insanlık tarihini nasıl şekillendirdiğini vurgularken, eleştirim, bu ilerlemenin altında yatan sınıf mücadelesini göz ardı edildiğini

kanıtlar. Harari'nin eseri, çoğu zaman teknolojik gelişmelerin evrimin ana itici gücü olduğu fikrini savunsa da, Marksist-Leninist perspektif, bu gelişmelerin sınıfsal dinamikler ve ekonomik yapılarla ilişkilendirilmesi gerektiğini savunur.

Bu eleştiri giriş bölümü, Sapiens'in temel tezlerini kısaca özetlerken, kitabın Marksist-Leninist perspektifle değerlendirilmesi için temel bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır. İnsanlık tarihini anlamaya yönelik bu önemli çaba, Marksist-Leninist analizin ışığında nasıl bir eleştiriyle karşılaşır bunu anlatmaya çalıştım.

Karşılaştırmalı notlar

“Lüksler zamanla ihtiyaç haline gelir ve yeni zorunluluklar ortaya çıkarır. İnsanlar belli bir süre lükse alıştıklarında bir süre sonra onu kanıksarlar. Onu yaşamlarında hep bulundurlar ve bir süre sonra onsuz yaşayamaz hale gelirler.” (Yuval Noah Harari, **Hayvanlardan Tanrılara Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi**, Kolektif Yayınları, sy. 99)

“Arzular acı çekmeye sebep olur, acı çekmekten tamamen kurtulmanın yolu da arzu duymaktan tamamen kurtulmaktır. Bunu yapmanın tek yolu da gerçekliği olduğu gibi yaşaması için zihni eğitmektir.” (agy, sy. 227)

“Hümanistler Homo Sapiens'in bu kendisine özgü doğasının dünyadaki en önemli şey olduğuna ve evrende olup biten her şeyin manasını belirlediğine inanırlar. Homo Sapiens'in iyiliği her şeyin üzerindedir ve dünyanın geri kalanıyla tüm diğer canlılar insan türünün faydası için yaşarlar.” (agy, sy. 230)

“Devrimler tanım gereği öngörülemezler. Öngörülebilir bir devrim asla patlak vermez.” (agy, sy. 240)

Hikmet Kıvılcımlı, Kısaca Marksizm Düşünüşü kitabında bu tema hakkında şu şekilde bahseder:

Devrimci görüş şudur:

“Olaylarda amaç yok sebep vardır. Sebepler zincirlenerek kanun olurlar. Bir şeyin kanunu açığa vurduk mu, o şeyin nereye gideceğini de kestiririz. Buna bilimde Önceden görüş derler. İnsanlar için amaç teorice yoktur fakat pratikçe amaç denilen şey önceden görmektir. Yıldırım fabrikanın bacasına düşer. Bunu önceden görünce, elimizi kolumuzu bağlamayız. Bacayı yıldırımdan korumayı amaç biliriz bir paratoner kurmak için uğraşırız. Kapitalizm ister istemez sosyalist devrime gidecek; bunu önceden gören işçi sınıfı, kendi devrimini bir amaç edinir. Burjuva toplumunun kör dövüşünden, zulmünden yüreği yanmış ne kadar sınıf, zümre ve insan varsa hepsi de sosyalizmi önceden görmekte çıkarı olur; bu görenlerin veya hissedenlerin en namuslu ve yiğit olanları sosyalizmi amaç edinir. Önceden

görmek, doğa olaylarında rakamına kadar hesaplanır. Gelecek sene hangi ay, gün ve saatte güneşin tutulacağını biliriz. topluma gelince mesele yine ikilileşir:

Sınıflı Toplumda; işin olacağı kestirilir ama rakamı rakamına değil... Mesela, Evren savaşından önce Lenin ilk devrimin herhalde Rusya'da kopacağını söyledi. Bolşeviklerin hepsi bunu amaç bildiler fakat Bolşevik Devrimi'nin 1917 senesi 7 Kasımının sabahında kopacağını kimse kestiremedi.

Sınıfsız toplumda; Her şey rakamı rakamına önceden kestirilir. Her şey gelişigüzel değil bir planla yapılır. Mesela Sovyetler Birliği henüz sınıfsız bir toplum haline gelmediği halde yapılan 5 yıllık planlarla her sene; buğday mahsulünün, ücretlerin, traktör üretiminin ne kadar artacağını hemen hemen kestirir. Halbuki 1929 Haziranında Amerika Cumhurbaşkanı fabrikaların iki misli iş göreceğini söyledi; Kasımda fabrikaların yarısı iş görmez oldu. Bununla beraber, sosyalistler bunalımı da önceden haber vermişti. Demek önceden görmek, örgütlü ve sınıfsız toplumda; Ay'ın, Güneş'in tutulması kadar hesaplıca; sınıflı ve plansız toplumdaysa oldukça tahminidir ama gene vardır."

Bu doğru ve haklı yargıların üzerine daha söz söylemeye gerek olduğunu şahsen düşünmüyorum zira her şey tecrübeyle sabit bir biçimde ortadadır yani Harari'nin devrim anlayışı tamamen kapitalist köhne zihniyetinin anlayışıdır.

"Paranın devletlerin kuruluşuna ve yıkılışına nasıl sebep olduğuna, nasıl yeni ufuklar açıp aynı zamanda milyonları esir ettiğine sanayinin çarklarını döndürüp yüzlerce türü yok oluşa sürüklediğine ilişkin ciltler dolusu kitap yazılmıştır yine de modern ekonomiyi anlamak için tek bir kelimeyi anlamak gerekmektedir: Büyüme." (agy, sy. 302)

"Sayfa 305: "Kapitalizm'de insanlar hayli malları -şu anda var olmayan malları- "kredi" dedikleri özel bir parayla sunmayı kabul etmişlerdir." (agy, sy. 305)

"Bir devenin iğne deliğinden geçmesi bir zenginin Tanrı'nın krallığına girmesinden daha kolaydır (Matta 19:24)" (agy, sy. 306)

"1776'da İskoç iktisatçı Adam Smith, muhtemelen tüm zamanların en önemli ekonomik manifestosu olan "Ulusların Zenginliği" kitabını yayımladı. İlk cildin sekizinci bölümünde Smith yeni iddiayı öne sürdü: Bir toprak sahibi, dokumacı veya ayakkabıcı, ailesini beslemesi için gerekenden daha fazla kar ediyorsa bu fazlayı daha fazla çalışan istihdam etmek için ve böylelikle karını daha da arttırmak için kullanılır. Karı arttıkça daha fazla çalışan istihdam eder. Dolayısıyla bireysel girişimcilerin karındaki artış, tüm toplumun zenginliğinin ve refahının artışının temelidir. (...) Smith'in bencil bir şekilde kar artırma dürtüsünün, kolektif zenginliğinin temeli olduğu iddiası, insanlık tarihindeki en devrimci fikirlerden biridir."

Yazar devamında şunu yorumu ekler:

“Smith’in söylediği açıkça şudur: Açgözlülük iyidir ve ben zenginleşerek sadece kendime değil tüm toplumlara fayda sağlıyorum. Egoizm, Altrüizmdir.” (agy, sy. 307)

Smith’in söylediğini iki konu başlığı altında değerlendirecek olursak bir tanesi felsefi öteki iktisadidir. Felsefi boyutunda Smith, Egoistliği altrüstlik ile eş değer görüyor. Peki nedir **Altrüizm**? Altrüizm, esasında bir kimsenin (bireyin) “herhangi bir çıkar gözetmeksizin” diğer bireylerin hatta toplumun iyiliği uğruna fedakarlıkta bulunmasını prensip edinen bir tutumdur. Bir burjuva bir iş yeri açıp işleri yolunda giderse ikinci bir iş yeri açmasının temel sebebi Harari’nin de dediği üzere Kapitalizm’in yaratmış olduğu kar dürtüsü hastalığıdır yani daha fazla sosyal güce (elinde bulundurduğu işçi sayısı),paraya, mülke sahip olma isteğidir bu nedenle Smith’in bu önermesinin felsefi boyutu tamamen ayıp örtmek üzerine kurulmuş bir felsefi düşüncedir. İktisadi yönüne bakacak olursak. Sanayi Devriminin yarattığı en büyük sorun işçi sorunudur. Peki Smith’in bakış açısı işçi sorununu giderecek bir formül müdür? Elbette hayır zira Smith’in yaklaşımı farklı sorunlar yaratıyor örneğin: Kapital piyasanın patronlarının bir güdü haline getirdiği egoyu ateşleyecek daha doğrusu yangına benzin dökerek yine aynı zamanda burjuvayı resmen hayır kurumu olarak gösterip işçilerin duygularını ve beyinlerini manipüle etmeye yönelik dezenformasyon yaparak işçilerin sınıfsal problemini çözmekten uzak bir atmosfer yaratıyor.

-Kar daha fazla kar getirir bu da sonsuza denk gider.

-Yeni kapitalist itikatta ilk ve en kutsal emir şudur: “Üretimin karı, üretimi artırmaya dayalı yatırılmalıdır”.

-Sermaye üretime yatırılmış para, ürün ve kaynak demektir. Zenginlik ise toprağa gömülmüş veya üretken olmayan faaliyetlere harcanır.

“Kapitalizm sadece modern bilimin doğuşunda değil Avrupa emperyalizminin ortaya çıkışında da belirli rol oynadı. Kapitalist kredi sistemini ortaya çıkaran da Avrupa emperyalizmiydi.” (agy, sy. 312)

“Marx ve diğer eleştirel kuramcıların tespit ettiği gibi Batılı yönetimler bir kapitalist birlik olmaya doğru ilerliyordu. Yönetimlerin, büyük sermaye çıkarları için nasıl çabaladığının en meşhur örneği İngiltere ile Çin arasındaki 1. Afyon savaşıdır (1840-1842). 19. Yüzyılın ilk yarısında, British East India Company ve bazı İngiliz iş adamları, Çin’e bazı uyuşturucular özellikle de afyon ihraç ederek bir servet kazandılar.

Milyonlarca Çinli afyon bağımlısı olmuştu ve ülke hem ekonomik hem de toplumsal anlamda çöküntüye uğradı. 1830’ların sonunda Çin hükümeti uyuşturucu ticaretini yasakladığında İngiliz tüccarlar yasağı yok saydılar. Çin devleti de uyuşturuculara el koymaya ve onları yok etmeye başladı. Bunun üzerine uyuşturucu karterler, Westminster ve Downing Sokağındaki yakın ahbablarını -pek çok milletvekilinin ve bakanın bu

uyuşturucu şirketlerinde hisseleri vardı- ve hükümeti, harekete geçmesi için baskı altına aldılar. 1840 yılında İngiltere “serbest ticaret” bahanesiyle savaş açtı. Aşırı özgüvenli Çinliler İngilizlerin buharlı gemileri, ağır topları ve hızlı ateş alan tüfekleri gibi yeni mucizevi silahlarıyla baş edemediler. Savaşı izleyen barış anlaşmasında Çin İngilizlerin uyuşturucu tüccarlarının faaliyetlerine karışmamayı ve zararlarını karşılamayı kabul etti. Dahası Hong Kong’un kontrolünü ele geçirdiler ve burayı uyuşturucu ticareti için güvenli bir üs olarak kullandılar (Hong Kong 1997’de Çin Halk Cumhuriyeti’ne devredildi). 19. Yüzyılın sonlarında yaklaşık 40 milyon Çinli, yani ülke nüfusunun yüzde 10’u afyon bağımlısıydı.

Mısır da İngiliz Kapitalizmi’nin her yere uzanabilen gücüne saygı duymayı öğrendi. 19. Yüzyılda Fransız ve İngiliz yatırımcılar Mısır yöneticilerine çok büyük miktarlarda krediler verdiler, bu krediler önce Süveyş Kanalı Projesini finanse etmek için sonra da bundan çok daha başarısız girişimler için kullanıldı. Borcu aşırı şişen Mısır’a kredi veren Avrupalılar giderek Mısır’ın içişlerine daha fazla karıştılar. Mısırlı milliyetçiler 1881’de durumdan bıkarak isyan ettiler ve tek taraflı olarak tüm dış borçları sildiklerini ilan ettiler. Kraliçe Victoria bu durumdan hoşnut olmadı ve bir yıl sonra ordusunu Mısır’a gönderdi. Mısır ikinci dünya savaşına kadar İngiltere’nin sömürgesi olarak kaldı.

Yatırımcıların çıkarları adına girişilen yegane savaşlar bunlardan ibaret değildi. Savaşın kendisi de tıpkı afyon gibi meta hâline gelebiliyordu. 1821’de Yunanlar, Osmanlı İmparatorluğuna karşı ayaklandılar. Bu ayaklanma İngiltere’nin liberal ve romantik çevrelerinde büyük sempati topladı, hatta şair Lord Byron isyancılarla birlikte savaşmak için Yunanistan’a gitti. Öte yandan Londralı finansçılar burada bir fırsat da gördüler. İsyanın liderlerini Londra borsasında işlem görebilecek Yunan isyanı senetlerini teklif ettiler. Eğer bağımsızlık kazanılırsa Yunanlar bu senetlileri faiziyle birlikte ödemeyi kabul edecekti. Bireysel yatırımcılar da kâr etmek için veya Yunanların davasına sempati duydukları için (ya da ikisi birden) bu senetler aldıkları Yunan isyanı senetlerinin Londra borsasındaki değeri, Yunanistan’ın savaş meydanındaki başarılarına veya başarısızlıklarına göre inip çıktı. Türklerin zamanla savaşta üstün geldiği ve isyancıların yenilmesi an meselesi olduğunda hissedarlar tüm paralarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kaldılar. Onların çıkarı milli çıkar anlamına geldiğinden İngilizler uluslararası bir filo hazırlayarak Osmanlı’nın ana donanmasını 1827’de Navarin’de batırdı. Sonuçta yüzyıllardır süren boyunduruktan sonra Yunanistan nihayet özgürdü ancak Özgürlük Heykeli asla ödemeyeceği bir borç yükü karşılığında elde edilmişti. Bağımsızlıktan sonra Yunan ekonomisi on yıllar boyunca İngiliz finansörlere bağlı kaldı. (agy, sy. 321)

Marx’ın ve diğer eleştirel kuramcılarının tespiti çok doğru ve yadsınamaz bir gerçekliğe de sahiptir. Bunu kitap üç şekilde zaten bize aktarıyor:

1) Çin’in geçmişteki uyuşturucu sorununun boyutu ve bu nedenle yapılan savaş

2) Mısır'ın borçlarının tek taraflı olarak silmesi

3) Osmanlı-Yunan isyanı olayı

Buradaki ilk iki olaya değinmeden önce üçüncü ile başlamak istiyorum. Çünkü fevkalade ayrıntı var. İlk soru: İngilizler neden Yunan isyanı halka sempatik bir şekilde anlattı ve onlara verilen haklardan söz edildi mi?

İkinci soru: madem İngilizler Yunan davasına çok düşküdü, peki neden Yunanistan'ı borç altında bıraktılar?

Üçüncü soru: İngilizler, Yunanlar için özgürlük mü yoksa kolonicilik mi istiyor?

İngiliz Koloniciliği

3. konunun ilk sorusunu konu ile çok ilgili olan bir insanın yazısıyla daha doğrusu bu konuyla ilgili yazılar yazmış birisinin bir eserindeki yazı ile kanıtlayacağım.

“Avrupa’da 17., 18. ve 19. Yüzyıllarda yaşanan ekonomik gelişmeler ve Aydınlanma Çağı Antik Yunan’a olan ilgiyi arttırınca Avrupa’daki bütün milletler kendilerini klasik çağın, Yunan ve Roma medeniyetlerinin mirasçısı olarak görmeye başladılar. Aydınlanma Çağı’nın etkisiyle Avrupa’daki farklı milletlerden arkeologlar ve bilim adamları 18. Ve 19. Yüzyıllarda Yunan coğrafyasına düzenledikleri gezilerin sonunda Yunan medeniyetine ait ve o döneme dek korunmuş birçok eserin keşfini gerçekleştirdi. Keşfedilen Antik Yunan’a ait menşeli bu eserler bilim adamlarınca tüm Dünya’ya büyük bir heyecanla duyuruldu. Eski Yunan tarihiyle ilgilenen bu zengin ve eğitimli insanlar Antik Yunan’ların kalıntılarını ziyaret ettikten sonra eski Yunan’ı öven birçok gezi kitabı kaleme aldılar. Ancak yayınlanan kitaplarda modern Yunanların yaşantılarından bahsedilmemekte daha çok politik düşünceler aksettirilmekteydi. Nitekim kitaplarda tiranlara, zorba krallara karşı mücadele edilmesi gerektiğini ve her milletin özgürlük hakkına sahip olduğuna dair temalar işleniyordu. Fransız ihtilalinden bu yana Avrupa’da özgürlüğü işleyen yüzlerce broşür ve kitap basılmıştı. Basılan bu kitapların ve yayılan özgürlükçü fikirlerin etkisiyle Avrupalı Yunanseverler, bu coğrafyada yaşayan halk Helenlerin ve Spartalıların torunlarıdır. Artık özgür olmalıdırlar gibi söylemleri dillendirmeye başladılar. Yüzyılda Avrupalıların Antik Yunan’a yönelik meraklarının yanına, kültürel geçmişlerine ait bir kadim tarih yaratma arzusu da eklenince tüm Avrupa’da Antik Helen’e duyulan hayranlık arttı. Avrupa’daki bu yaklaşım doğrultusunda ortaya çıkan “Yunanların Antik Helenlerin torunu olduğu” iddiası ise; Yunanların Batı Medeniyetinin kurucusu olduğu algısına yol açıyordu. Avrupa tarafından Yunanlara atfedilen bir kimlik dönemin Yunan entelektüelleri için eşi bulunmaz bir fırsat oluşturdu. Dolayısıyla Yunanların ulusal kimlik yaratma çabası Avrupa’nın öne çıkardığı değerler üzerinden yapıldı. Avrupa’da romantizm afyonu Batı’nın eleştirme gücü tamamen uyuşturulduğundan 1821 yılında Aleksandr İpsilantis Yunan isyanını başlatınca Avrupa’daki Yunan coşkusu ateşli hastalık boyutlarına vardı. Aynı zamanda bu

etki Avrupa'nın her ülkesinden yüzlerce Yunan severin Yunan isyanına katılmasını sağladı. İngiltere'de bu dönemde Avrupa'daki Yunan severlerin en yoğun faaliyet gösterdiği ülke oldu.

İkinci sorumuzun cevabını da burada bulabiliriz.

“İngiliz toplumunun her sınıfı için Yunan isyanı önemli bir hareketti ve Yine her sınıfın Yunanları desteklemek için kendince bir sebebi vardı. İngiltere'de iktidarı ele geçiren aristokrat aile üyelerinin büyük çoğunluğu klasik eğitim görmeleri sebebiyle Eski Yunan'a hayranlık duyuyorlardı. Onlara göre, dönemin Yunanları da hayranlık duydukları bu medeniyetin mirasçıları olarak desteklenmeliydiler. Orta sınıfa ve alt sınıfa mensup olan İngilizleri ise Yunan meselesinde etkileyen iki önemli faktör ardı. Bunlardan ilki ticari ilişkiler, ikincisi de Hristiyanlık olgusuydu. İngiliz Levanten şirketi, Yunanlarla ciddi bir şekilde alışveriş yapıyordu ve kurulması sağlanabilirse bağımsız bir Yunanistan'ın İngiliz sanayi mamullerinin doğuya dağıtımında etkin bir rol oynayabileceğini düşünüyordu. Ayrıca Londra'da Yunan kolonisi kurulmuş ve bunlar kuru kuş üzümü ticaretini ele geçirmişlerdi. Londra'daki Yunan bankerler ve kasabalardaki küçük dükkanların Yunan sahipleri, isyan sırasında teşekkürüne uğraştıkları Yunan devletinin birer elçisi oldular. İngiliz toplumundaki alt sınıf ve dini fanatikler ise Müslüman-Türklerin karşısında Hristiyanlığın temsilcisi olarak gördükleri Yunanların desteklenmesi gerektiğini dile getiriyorlardı.

İngiltere devletiyse sivil İngilizlerin dışında stratejik olarak ele geçirdikleri Akdeniz hakimiyetini kaybetmek istemiyorlardı. 1822 yılında İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na atanan George Canning diplomaside çok yetenekli olan kuzeni Stangford Canning'i İstanbul'a elçi olarak tayin etmiş ve ondan Rum sorununu İngiltere'nin lehine çözmesini istemişti. İsyanın ilk yıllarında tarafsız kalan İngiltere'nin bu keskin politika değişikliği Canning'in 1823 yılında Rum isyancıları muharip sıfatıyla tanımasıyla tamamen su yüzüne çıktı. İngiltere bu tarihten itibaren Akdeniz'de kendisine rakip gördüğü Rusya'nın ve Fransa'nın politikalarına göre Rum isyanı ile ilgilenecek ve kendi çıkarları için gerekli her türlü hamleyi yapmaktan geri kalmayacaktı. Lord Byron'un Yunanların özgürlüğü için yazdığı şiirler ve bizzat Yunanistan'a giderek isyana katılması ve orada ölmesi tüm Avrupa'nın gözlerini Yunanistan'a çevirmesine sebep oldu. Lord Byron'un ölümü 18 Mayıs 1824'te açıklandığı zaman ona ait bütün kitaplar ve şiirler aceleyle basıldı. Sadece 1824 yılında Lord Byron'un eserleri ile ilgili olarak 14 ayrı çalışma mevcut idi. Yaşanan trajedi ile ilgili olarak yeni operalar sahneye konuldu. Hatta Paris'teki öğrenciler sokaklarda dolaşırken gözyaşları arasında Lord Byron'un şiirlerinden kıtalar okumaya başladılar.

Lord Byron haricinde, dönemin İngiliz yazınında Yunan yandaşlığından ziyade Türk ve Müslüman düşmanlığı üzerinde duruluyordu. Türklerin Avrupa'dan çıkarılmasının isndiği bu tür yazıları muhteva eden kitapların en dikkat çekenini, aynı zamanda bir din adamı olan

Thomas Hughes'un isyan öncesinde gezdiği ve Osmanlı yönetiminde olmasına rağmen Yunanistan olarak kabullendiği coğrafyayı anlatan seyahatnamesiydi. Hughes'un dünyayı kirleten ve insanlık için tehdit unsuru olarak gördüğü Türklerin yok edilmesinin bir insanlık vazifesi olduğu yönündeki düşünceleri, Türk düşmanlığında vardığı boyutu da ortaya koymaktaydı.

Londra Yunan (Helen) Komitesi'nin resmi kuruluşu ise 3 Mart 1823 tarihinde oldu, ilk günlerinde İngiliz Yunanseverlerin çok azından destek gören komiteye Lord Lonsdowne, İngiltere'nin uzun yıllar politika sahnesinde bakan ve başbakan olarak yer alan Gerorge Hamilton Gordon (Lord Aberdeen) ve büyükelçi Thomas Bruce (Lord Elgin) gibi ünlü İngiliz devlet adamlarının arka çıkması bu oluşumu güçlü kılıyordu.

1821 yılında birkaç yüz paund yardım toplayabilen Londra Komitesi, bu meblağı silah tedariki için Yunan isyancılara gönderdikten sonra dağılmıştı. Ancak 1822 yılı ortalarında Osmanlı birliklerinin Sakız Adasında isyan eden Yunan asilere müdahale etmesi ve bunun Yunanlar tarafından Avrupa'ya bir katliam olarak anlatılması, İngiltere'de Yunan isyanına duyulan ilgiyi arttırdı ve Yunan isyanı ile ilgili olarak çok sayıda broşür basıldı. İngiltere'de birçok ünlü gazete ve dergi Yunan yancılar lehine yayın yapmaya başlarken, yancılara destek olmak amacıyla büyük yardım kampanyaları açıldı. Bu sıralarda İngiliz kamuoyu, Osmanlı Devletinin kanunen haklı olduğu görüşü ile bağımsız bir Yunanistan'ın ticari olarak İngiltere'ye sağlayacağı avantajlar noktasında ikiye ayrılmıştı. Londra Yunan Komitesi'nde ticaret ile uğraşan bazı üyeler Yunanistan'ın kurulmasının İngiliz ticaretini olumlu yönde etkileyeceğini düşünüyordu. Doğu Akdeniz (olası Yunanistan dahil) İngiliz tüccarlar için yeni pazarların açılacağı yerler olabilirdi. Zira birçok seyyah Ege adalarının sınırsız ticaret hacmine sahip olduklarını yazıyordu. Bunun yanında İngiltere, Rusya ve Fransa'nın Yunan isyanında baskın bir hale gelmesinden duyulan kaygının da etkisiyle Akdeniz' de böyle önemli stratejik bir noktanın kaptırılmaması fikri güç kazanmıştı. Londra Yunan Komitesi'nin kurulduğu sırada 26 olan üye sayısı, aynı yılın sonunda 85'e ulaşmıştı. Sonradan dahil olan üyeler arasında İngiltere'de önemli görevlerde bulunan etkili birçok isim de vardı. Bunlar arasında Akdeniz'e seyahatlerde bulunmuş kaptanlar, yazar Edward Blaquiere, Henry Brougham, şair Thomas Compbell, Thomas Moore ve Samuel Rogers, ekonomist David Ricardo, askerler Leicester Stanhope, Sir Robert Wilson, kırkın üzerinde liberal parlamento üyesi, öğretmenler ve profesörler sayılabilir." (Dr. Hasan Demirhan, **Yunan İsyanı'nda (1821-1832) Londra Yunan komitesi ve İngiliz Yunanseverlerin faaliyetleri**, Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi Yıl: 2012 Sayı: 22 Sayfa: 41-64.)

Şimdi ilk sorudan üçüncü soruya kadar değerlendirecek olursak ilk soru bunun bir İngiliz devleti projesi olduğu apaçık ortada. Yunan kalıntılarına araştırmaya giden önemli kişilerin bir ideoloji ve düşünce kitapları ve bu kitaplarla insanların o dönemde merak duyduğu konular üzerinden bir algı operasyonu yapması tipik bir İngiliz burjuvası oyunudur. Bu nedenle özellikle İngiliz halkı Türklere düşman kesilmiştir. İngiliz burjuvazisin burada esas

istediği şeydi: Kendisine ekonomik olarak bağlı lakin sınır olarak Osmanlı'nın dışında ve diğer emperyalist devletlerle arası olmayan sözde bağımsız bir Yunanistan. Bu nedenle İngilizler sürekli olarak ülkesinde Türk ve Müslüman karşıtlığı yapmıştır. İslam karşıtlığı ve Türk düşmanlığı adı altında yapılan faşistliğe bir de Thomas Hughes gibi sözde din adamları tarafından da propaganda yapılırca insanların inandığı din üzerinden dahi çıkarıcılık gözetilmiştir. Üstüne bir de "Sakız adası savunması"ni katliam olarak tanıtınca İngiliz ve Avrupa halkı tamamen Türk ve Müslüman karşıtlığı üzerine "dolduruldu". Osmanlı'ya gelecek olursak, Osmanlı o dönemlerde yapısal ve zihniyet olarak aynı zamanda ekonomik olarak kötüye gidiyordu. Bir de Yunan isyanı olunca tamamıyla her anlamda bitti denebilecek bir duruma geldi. Osmanlı zihniyet olarak feodale yakın bir durumda ve ekonomik olarak da zayıf olduğu için yenilikleri takip edememiş, eş zamanlı olarak da borçlarla hazıra konmaca bir anlayış sergiliyordu. Bu nedenle, bu dönemin feodalizm ile kapitalizmin çatıştığı bir dönem olarak nitelendiriyorum. Batı, Yunan ve Türk halkının birbirine olan nefreti, kapitalistlerin yarattığı çakma uluslar ve genler ile yaratılmış savaşların sonucudur. Halkların, ülkelerin ve insanların birbirine saygı duyması kapitalizme antagonist şekilde yaklaşan bir görüş ile başarılabilir, bu da sosyalizmdir.

Çin ve Mısır'da kolonicilik

Çin'in uyuşturucu sorununa gelecek olursak, İngiltere burjuvazisi burada bariz bir şekilde bölgedeki insanların canı üzerinden para, kâr güdüsünü çalıştırıyor. Emperyalizm ve Avrupa kapitalizminin (ya da liberalizminin) iç içe geçtiğinde neler doğurabileceğini bu olay ile Dünyamız tarihine yazmıştır. Çin bu konuda hâlâ tavrını koruyor. Uyuşturucu satıcılarını idam ediyor lakin Avrupa kanadı ise hiçbir zaman istifini bozmadan uyuşturucuyu kendi halkına dahi bulaştırdı. Uyuşturucunun vücuda olan zararlarını hepimiz biliyoruz. Eğer bilmiyorsak bile kısa bir araştırma ile öğrenebiliriz lakin kısaca bahsetmek gerekirse: Beynimizde dopamin coşturan ve sırf bu nedenle zevk veren (kısa süreliğine) bir madde olduğu için Dünya'nın neredeyse (emperyalistler ve kapitalistler tarafından) her yerinde ticareti ne yazık ki dönüyor (Milli mücadele döneminde Türkiye'ye onca içki sokulmasının ve hatta Yeşilay'ın kurulmasının nedeni de budur). Zevk veren bir madde olduğu için insanı tatmin edip sürekli kullanma isteği doğuruyor. Ayrıca her kullandığınızda hayat kaliteniz ve hayatta mutlu olma olasılığınız düşüyor bu nedenle kısa süreli mutluluklar peşinde bir tomar para ödüyorsunuz. Kapitalizm size başarı değil, hayal satar dediğimiz durumun şu anda tam da içindeyiz. Kısa süreli dopamin ve tamah duygusunun tavan yapması bizi ne kadar mutlu ettiğini sansak da yanılıyorz. Mutlu olan biz değil, burjuvazidir.

Mısır'ın sorununa gelince: Mısır halkı borcun faizini ödememe isteğinde bulunsaydı sonuna kadar haklı bir tutum içerisinde olurlardı lakin borçları tek taraflı silmek İngiltere gibi bir devlete ne yazık ki davetiye olmuştur.

“Sermaye ile siyasetin iç içe geçmesinin kredi piyasası üzerindeki etkileri çok daha derin oldu. Bir ekonomideki kredi miktarı, sadece yeni bir petrol yatağının keşfi veya yeni bir makinenin icadı gibi tamamen ekonomik etkenler değil, aynı zamanda rejim değişikliği ve daha aktif dış politika gibi siyasi etkenler tarafından da belirlenir. İngiliz kapitalistler Navarin Savaşı’ndan sonra paralarını riskli denizaşırı olaylara yatırmaya daha istekliydiler; yabancı bir borçlunun geri ödemeyi yapmaması durumunda majestelerin ordusunun paralarını geri alabileceğini görmüşlerdi. Bu yüzden bugün bir ülkenin kredi derecelendirme notu, o ülkenin ekonomik refahından ve doğal kaynaklarından çok daha önemlidir. Kredi notları, bir ülkenin borçlarını ödeyebilme olasılığını gösterir; saf ekonomik verilere ek olarak siyasi, toplumsal hatta kültürel etmenler bile dikkate alınır. Despot bir iktidar, yaygın çatışmalar ve yozlaşmış bir hukuk sistemiyle yönetilen petrol zengini bir ülke, düşük bir kredi derecelendirme notu alır, bunun sonucu olarak da, muhtemelen fakir kalmaya devam edecektir çünkü elindeki petrolden en iyi şekilde yararlanması için gerekenleri yapmasını mümkün kılacak krediyi bulamayacaktır. Doğal kaynaklardan yoksun ama barış içinde, iyi bir hukuk sistemi ve özgür bir yönetimi olan ülkeyse iyi kredi derecelendirme notu alacaktır, böylelikle de iyi bir eğitim sistemi ve gelişmiş bir uluslararası sektörü oluşturabilecek krediyi kolayca bulabilecektir.” (agy, sy. 322)

“Piyasanın tamamen istediği gibi davranmasına izin vermenin, bundan çok daha tehlikeli bir sonucu vardır. Adam Smith ayakkabıcının elde ettiği kârla daha fazla yardımcı istihdam edeceğini söylemişti, bu da bencil bir açgözlülüğün herkesin yararına olduğu, çünkü kârların üretimi artırmak ve daha çok kişiyi çalıştırmak için kullanılacağı anlamına geliyor. Peki ayakkabıcı kârını artırmak için çalışanlarına daha az maaş öder ve onları daha uzun saatler boyunca çalıştırırsa ne olacak? Buna verilen standart cevap serbest piyasanın işçileri koruyacağıdır. Eğer ayakkabıcı çok az para verir ve çok çalışma talep ederse, en iyi işçiler yanından ayrılarak rakipleri için çalışmaya başlayacaktır. Despot ayakkabıcı da en kötü işçilerle baş başa kalacak veya tamamen işsiz kalacaktır, yani ya yöntemlerini değiştirecek ya da işini kapatacaktır, kendi açgözlülüğü işçilerine iyi davranmasını mecbur kılacaktır. Bu açıklama kağıt üzerinde iyi durmakla birlikte pratikte olaylar bu şekilde gerçekleşmemektedir. Krallar ve rahipler tarafından denetlenmeyen bir piyasada, cimri kapitalistler tekel oluşturabilir ya da kendi işçilerine karşı birlik olabilirler, tamamen serbest olan budur. Ülkedeki tüm ayakkabı fabrikalarını tek bir şirket kontrol eder veya tüm fabrika sahipleri aynı anda maaşları düşürmek için anlaşmaya varırsa, işçilerin kendilerini korumak için iş değiştirme şansları kalmaz. Daha da kötüsü, açgözlü patronlar borç esareti veya kölelik yoluyla işçilerin hareket özgürlüğünü bile kısıtlayabilirler.

Ortaçağın sonlarında, kölelik Hıristiyan Avrupa’da neredeyse hiç yoktu. Erken modern çağdaysa Avrupa kapitalizminin yükselişi Atlantik köle ticaretiyle paralel olarak ilerledi. Bu belanın sebebi, ırkçı ideologlar veya tiran krallardan çok, kısıtlanmamış piyasa dengeleriydi. Avrupalılar Amerika’yı fethettiğinde, altın ve gümüş madenleri açtılar, şeker,

tütün ve pamuk çiftlikleri kurdular. Bu madenler ve çiftlikler Amerika'nın temel üretim ve ihracat ürünleri oldu, özellikle şeker çiftlikleri çok önemliydi. Ortaçağda şeker Avrupa'da nadir bulunan lüks bir üründü. Ortadoğu'dan fahiş fiyatlara ithal edilir ve genellikle kocakarı ilaçlarında ve bazı yiyeceklerde, sır gibi saklanan bir malzeme olarak kullanılırdı. Amerika'da kurulan şeker çiftliklerinden sonra Avrupa'ya giderek daha fazla şeker ulaşmaya başladı, Avrupa'da şekerin fiyatı düştü ve insanlar şekerli ürünlere karşı büyük bir ilgi gösterdiler. Girişimciler bunu, çok büyük miktarlarda tatlılar üreterek karşıladılar: pastalar, kurabiyeler, çikolata, şekerleme ve kakao, kahve ve çay gibi tatlandırılmış içecekler.

Ortalama bir İngilizin şeker tüketimi 17. yüzyılın başında sıfırken 19. yüzyılın başında sekiz kilograma çıkmıştı. Buna karşılık, şeker kamışı yetiştirmek ve şeker üretmek emek yoğun bir işti. Çok az insan sıtmanın kol gezdiği şeker tarlalarında, tropik güneşin altında uzun saatler çalışmaya razıydı. Sözleşmeli işçiler kitlelerin tüketeceği bir üretim için çok pahalı olurdu. Avrupalı çiftlik sahipleri piyasa dinamiklerine duyarlı, kâr ve ekonomik büyüme için açgözlülerdi, dolayısıyla yönlerini kölelere çevirdiler. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla, 10 milyon Afrikalı köle Amerika'ya getirildi ve bunların yüzde 70'i şeker çiftliklerinde çalıştırıldı. Çalışma koşulları felaketti. Çoğu kısa ve sefil bir yaşam sürüyordu, milyonlarcası da köle ele geçirmek için yapılan savaşlarda veya Afrika'nın iç bölgele rinden Amerika kıyılarına yapılan uzun seyahatlerde ölüyordu. Bütün bunlar, Avrupalılar şekerli çay içebilsin ve tatlı yiyebilsin, tabii bu arada şeker baronları da muazzam kârlar elde edebilsin diye yaşanıyordu. Köle ticareti herhangi bir devlet ya da hükümet tarafından kontrol edilmiyordu, tamamen ekonomik bir girişimdi ve arz talep yasaları çerçevesinde serbest piyasa tarafından örgütlenip finanse ediliyordu. Özel köle ticareti şirketleri Amsterdam, Londra ve Paris borsalarında işlem gördüler, iyi bir yatırım olanağı arayan orta sınıf Avrupalılar da bu hisselerden satın aldılar. Bu parayla şirketler gemiler üretilip, denizciler ve askerler istihdam ettiler ve Afrika'dan aldıkları köleleri Amerika'ya taşıdılar. Amerika'da köleleri çiftlik sahiplerine satarak elde ettikleri gelirleri de şeker, kakao, kahve, tütün, pamuk ve rom gibi ürünler almak için kullandılar, sonra da Avrupa'ya dönerek şeker ve pamuğu iyi bir fiyattan satıp tekrar Afrika'ya hareket ederek döngüyü sürdürdüler. 18. yüzyıl boyunca köle ticareti yatırımının getirisi yıllık yüzde altı civarındaydı, hisse sahipleri bu anlaşmadan çok memnunlardı. Modern çağdaki herhangi bir mali danışmanın da hemen onaylayacağı gibi, bu yatırımlar olağanüstü kârlıydı.

Serbest piyasa kapitalizminin pürüzü budur. Bu sistem kârların adil bir şekilde elde edildiğini veya adil olarak dağıtıldığını garantileyemez. Tersine, kârı ve üretimi artırma baskısı, insanların yollarına çıkan her şeye karşı kayıtsız kalmalarına sebep olur. Büyüme, hiçbir ahlaki değerle sınırlandırılmayan bizatihi bir değer olunca felakete sürükleyebilir. Hıristiyanlık ve Nazizm gibi bazı dinler, milyonlarca insanı sadece nefret yüzünden öldürdüler, kapitalizmse milyonlarca insanı açgözlülükle karışık umarsızlıkla öldürdü.

Atlantik'teki köle ticareti, Afrikalılara yönelik ırkçı bir nefretle ortaya çıkmadı. Hisseleri alan insanlar, hisseleri satan araçlar ve köle ticareti şirketlerinin yöneticileri, Afrikalıları düşünmüyorlardı bile. Elbette şeker çiftliklerinin sahipleri de öyle, çoğu çiftlik sahibi çiftliklerden uzakta yaşıyordu ve tek bilmek istedikleri kâr edip etmedikleriydi. Bu arada, Atlantik köle ticaretinin, tertemiz bir uygulamanın tek olumsuzluğu olmadığını hatırlamakta fayda var. Önceki bölümde bahsedilen Büyük Bengal Kıtlığı da benzer bir dinamiğin sonucuydu, British East India Company, on milyonlarca Bengallinin yaşamından ziyade kendi kârıyla ilgileniyordu. VOC'nin Endonezya'daki askeri operasyonları da çocuklarını seven, fakirlere yardım eden, güzel müzik ve güzel sanatlardan anlayan ama Java, Sumatra ve Malakka halklarının çektiği acılara duyarsız Hollandalı burjuvalar tarafından finanse ediliyordu. Sayısız başka katliam ve kötü muamele modern ekonominin dünyanın diğer bölgelerinde doğuşuna eşlik etti.” (agy, sy. 324)

Bu kısım tek başına ele alındığında, ne yazık ki bazı kısımların anlamsız ve eksik kaldığını fark edeceksiniz. Yani bu başlığın ilk kısmını anlamak için Sapiens'in 324. Sayfasına kadar okumanızı öneririm. Zira ilk kısımda önceki sayfalarda anlattığım birçok olaya, örneğe değiniyor. Bu örneklerden bir tanesi Adam Smith'in bir örnekle anlatıldığı ayakkabıcı örneğidir. “Kapitalist Cehennem” başlığının ilk taksiminde bu bölümden konudan tekrardan bahsederken yazarın Adam Smith'i eleştirdiğini görüyorsunuz lakin bu eleştirileri iyi çözümlenmek gerekmektedir. Adeta boğaya gösterilen kırmızı kumaş tuzağı olan bu yazı, bugün yoksulların çektiği sıkıntıların sebebini “denetimsiz piyasaya” bağlıyor. Şüphesiz sosyal halkçı kamu kurumlarının olması, zenginliğine zenginlik katmış insanların daha zengin olmasına engeller koyuyor fakat sınıf sorununu ne yazık ki çözümüyor. Sınıf farklarını ortadan kaldıran ve işçilerin, insanların özgürlüğünü kazanabileceğini sistem, düşünce, felsefe, ideoloji ve ekonomik doktrin Marksizm-Leninizmdir.

“Atlantik köle ticaretinin, tertemiz bir uygulamanın tek olumsuzluğu olmadığını hatırlatmakta fayda var.(...) Sayısız başka katliam ve kötü muamele modern ekonominin Dünya'nın diğer bölgelerinde doğuşuna eşlik etti.” İşte bu söz, yazarın görüşünü tam manasıyla karşılamaktadır. Harari, modern dünya ekonomisinde ve bu ekonomiyi modern hâle getiren insanlara acılar çektiren burjuva düzeninin hayranı ve taklitçisidir.

Nitekim bu acıları sürmesi için bir aldatmaca yazı taktiğiyle okurlara yukarıda bahsettiğim kırmızı kumaş tuzağı yapmıştır. İlk başta Smith'e ve serbest piyasaya lanet edip okuru tav ediyor akabinde ise sınıflarından dolayı ezilen insanlara sınıfların var olduğu denetimli piyasanın zaten onlara “iyi bir yaşam” vereceğini iddia eder. Burada kırmızı kumaşı eline alanlar kendilerini sonsuza dek patronları tarafından sömürülen bir dünyada bulurlar. Ayrıca, eleştirdiğim paragraflar yerine sınıfsal savaşın verilmesi gerektiğini yazan bir anlatı, yazı olsa tüm paragrafta tüm taşların yerine oturmuş olduğunu ve mantıksal sorunun ortadan kalktığını göreceksiniz. Bunun sebebi ise çözümün gerçekten sınıfların yok edildiği Sosyalizmin olmasıdır.

“19. yüzyıl, kapitalist etikte yeniliğe yol açmadı. Avrupa’yı kasıp kavuran Sanayi Devrimi, bankerleri ve sermayedarları zenginleştirdi ama milyonlarca işçiyi sefalet içinde fakirliğe mahkum etti. Avrupa kolonilerindeki durumsa daha da kötüydü. 1876’da Belçika Kralı II. Leopold, bir sivil toplum kuruluşu kurarak Orta Afrika’yı keşfetme ve Kongo Nehri civarındaki köle ticaretiyle savaşıma amaçlarını duyurdu. Kuruluş aynı zamanda bölgede yaşayanların hayatını iyileştirmek için yollar, okullar ve hastaneler yapmakla görevliydi. 1885’te Avrupalı güçler bu kuruluşu Kongo havzasındaki 2,3 milyon kilometrekarelik toprağı vermek konusunda anlaştılar. Belçika’nın 7 5 katı büyüklüğündeki bu topraklara, o zamanlar Özgür Kongo Devleti deniyordu. Bölgede yaşayan 20-30 milyon insanın fikrini soransa olmamıştı. Bu insani yardım örgütü, kısa bir süre içinde gerçek amacı büyüme ve kâr olan bir şirkete dönüştü. Okullar ve hastaneler bir kenara bırakıldı ve Kongo havzası çoğunlukla yerel halkı acımasız biçimde sömüren Belçikalılar tarafından yönetilen madenlerle ve çiftliklerle dolduruldu. Kauçuk endüstrisi özellikle çok vahşiydi. Kauçuk hızla önemli bir sanayi ürünü hâline geliyordu ve kauçuk ihracatı Kongo’nun en önemli gelir kaynağıydı. Kauçuk toplayan Afrikalı köylülere giderek daha yüksek hedefler konmaya başlandı, bu hedeflere ulaşamayanların da “tembelliklerinden” dolayı, vahşice cezalandırılıp kolları kesiliyordu, zaman zaman da köylerin tamamı katlediliyordu. En ılımlı tahminlere göre, 1885 ile 1908 yılları arasında büyüme ve kâr sevdası yaklaşık 6 milyon insanın yaşamına mâl oldu (Kongo nüfusunun en az yüzde 20’si). Hatta bazı tahminler bu rakamı 10 milyona kadar çıkarıyor. (Georges Nzongola-Ntalaja, The Congo from Leopold to Kabila: A People’s History, Londra: Zed Books, 2002, s. 22.)

1908’den ve özellikle 1945’ten sonra, kapitalist açgözlülük kısmen geriledi, bunda komünizm korkusunun da payı vardı. Yine de eşitsizlikler hâlâ söz konusudur. 2013’teki ekonomik pasta 1500’dekinden çok daha büyük ama o kadar eşitsiz dağılıyor ki, pek çok Afrikalı köylü ve Endonezyalı işçi, bütün gün süren yorucu bir çalışmanın ardından eve atalarının beş yüz yıl önce getirdiğinden daha az gıdayla dönüyor. Tıpkı Tarım Devrimi gibi, modern ekonominin büyümesi de dev bir aldatmaca olabilir. İnsan türü ve küresel ekonomi büyümeye devam edecektir ama giderek daha fazla sayıda insan açlık ve yoksulluk içinde yaşayacaktır. Kapitalizmin bu eleştiriye iki cevabı vardır. Birincisi, kapitalizm kapitalistler dışında kimsenin yönetemeyeceği bir dünya yaratmıştır. Dünyayı farklı bir şekilde yönetmeye dönük tek deneme (komünizm) her anlamda kapitalizmden o kadar kötüydü ki, kimse bunu bir daha denemeye cesaret edemiyor. MÖ 8500’de bir insan Tarım Devrimi yüzünden gözyaşı dökebilirdi, ama tarımı bırakmak için artık çok geçti. Benzer şekilde, kapitalizmi sevmeyebiliriz ama artık onsuz yaşayamayız. İkinci cevap da biraz daha sabırlı olmamız gerektiğidir. Kapitalistlerin söz verdiği cennete ulaşmamıza çok az kalmıştır. Tarihte Atlantik köle ticareti ve Avrupa işçi sınıfının sömürülmesi gibi bazı yanlışlar yapılmıştır ama bunlardan ders çıkardık ve biraz daha bekleyip pastanın biraz daha büyümesine izin verirsek herkes daha büyük pay alacaktır. Bu bölünme tam olarak eşit olmayacak ama dünyadaki her adamın, kadının ve çocuğun payına yeterli miktar düşecek,

Kongo'da bile. Buna dönük olumlu işaretler mevcut. En azından sadece somut kriterler kullandığımızda (örneğin yaşam beklentisi, çocuk ölümleri ve kalori alımı) görebiliyoruz ki, 2013 yılındaki ortalama bir insanın yaşam koşulları, insan nüfusundaki çok büyük artışa rağmen, 1913 yılındakinden çok daha iyi durumdadır. Peki, ekonomik pasta sonsuza dek sürekli büyüyebilir mi? Her pastanın hammaddeye ve enerjiye ihtiyacı vardır. Felaket tellalları, er ya da geç Homo sapiens in Dünya gezegenindeki hammadde ve enerjiyi tüketeceğini söylüyor. Peki ondan sonra ne olacak?" (agy, sy. 327)

Yazar, 1908 sonrası örgütlü işçi grevlerini, eylemlerini kapitalist açgözlülüğün geriletliğini itiraf etmekle yetinmemiş bir de birkaç sayfa önce işçileri "mutlu" edeceğini iddia ettiği sistemin aslında çözümü ve tam anlamıyla savunmadığını "yine de hala eşitsizlikler söz konusudur" diyerek itiraf etmiştir zira kapitalizmin var olması hiyerarşinin var olması aynı zamanda korunması demektir. Ek olarak 1500'deki bir insanın 2013'teki bir insandan daha az gıda alabilmesini ekonomik pastanın eşitsiz dağılmasına dikkat çekerek birkaç sayfa önce yaptığı eleştiriyi burada da vurguluyor ve akabinde bu eşitsiz dağılım için kapitalistlerin verdiği iki tür cevabı da bize söylüyor.

"İnsan türü ve küresel ekonomi büyümeye devam edecektir ama giderek daha fazla sayıda insan açlık ve yoksulluk içinde yaşayacaktır" Burjuvazinin bu iddiası asılsızdır zira İnsanlar sömürdüklerini her alanda fark edince bir avuç olan burjuvaziyi kendi topraklarından muhakkak men edecektir. Yazar, burjuvazinin attığı yalanlardan bir tanesi olan, hatta Celal Şengör'ün de **Senin Cahilliğin Benim Yaşamımı Etkiliyor** kitabında "Kapitalizmden vazgeçersek sistem çöküyor" dedikleri süreçte olan tek olay açık ve net olarak Yazarın yukarıda bahsettiği insanlık soyunun açlıktan ölmesidir. Burjuvazi, her dönemde kendi elinde olanı artırmak ister bunu da ezilen sınıfı daha çok sömürerek yapar. İnsanlık soyu bu durumdan muhakkak onuruyla, erdemiyile ve ahlakıyla beraber kurtulacaktır. Şimdi Kapitalizm dışında sistemle yönetilen ülkelerin durumuna bakalım: örneğin **Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti**. Hem zorlu dünya şartlarında bir mücadele ediyor hem de ambargo ile uğraşılıyor ayrıca ne kadar yönetimi gittikçe kapitalizme izin veren bir sistemi olsa da **Küba**'da aynı durumda ne yazık ki. Demek ki Kapitalistler kendi sistemlerini sistemin doğal gidişatından dolayı yürütmüyorlar baskıyla yürütüyorlar. Komünizme aşama olan daha yakın ülkeleri ise ambargoyla yıldırmaya çalışıyorlar. Demek ki "Kapitalizm dışında çare aramayan" bir dünya yokmuş "çare" arayanın kapitalistler tarafından açlığa, sefalete bırakıldığı bir dünya varmış.

Kapital sistemin yaratmış olduğu sistemin eşitsizlik yüzünden insanlık soyu büyük acı çekmektedir. Afrika, Asya, Latin Amerika tamamen dünyanın geri kalan ülkelerinin burjuvazisine çalışıyor ve böyle bir ortamda bizleri ortaçağ zindanlarından çıkartıp modern hapisanelere koydukları için bir gelişme varmış gibi gösteriyorlar. Yazar 2013 yılından bir örnek veriyor ve diyor ki günümüzün sömürülen sınıfı daha az gıda tüketiyor şu anda bu yazı ise 2024 yılında yazılıyor ve ne yazık ki günümüzün ezilen sınıfı 2013 yılını mumla arar

oldu buradan da anlaşılıyor ki Kapitalizmin bize verdiği cennet vaadi esasında bir cehennem barındırır bu nedenle İnsanlık soyunu bu hapishanelerden kurtaracak, eşitsizliği durduracak ve sömürülmeyi bitirecek olan tek fikir: Marksizm'dir. Çünkü işsizliği yasaklayan, eşitsizliği ortadan kaldıran ve özgürlüğü bizim ellerimize verecek olan tek fikirdir.

Mutfaktaki Sır bölümünden;

“Isıyı harekete çevirme konusunda kısmi bir gelişme, 9. yüzyılda Çin’de barutun icadından sonra gerçekleşti. Başlangıçta barutu bir şeyleri fırlatmak için kullanma fikri o kadar akla aykırı geliyordu ki, barut yüzyıllar boyunca sadece patlayıcı olarak kullanıldı; en sonunda - belki bir bomba uzmanı barutu havan gibi bir şeyin içine koyup da havanın uzaklara doğru büyük bir güçle fırladığını görünce- tüfekler ortaya çıktı. Kısacası, barutun icadıyla etkili topların kullanılması arasında altı yüz yıl geçti. O zaman bile ısıyı harekete çevirme fikri o kadar sıradışıydı ki, insanlann ısıyı harekete çeviren makineleri icat etmeleri için üç yüz yıl daha geçmesi gerekmişti. Bu yeni icat, İngiliz kömür madenlerinde ortaya çıktı. İngiliz nüfusu arttıkça büyüyen ekonomiyi beslemek, evlere ve tarlalara yer açmak için ormanlar kesiliyordu, bunun sonucunda İngiltere’de ciddi bir odun sıkıntısı başlamıştı ve nihayet ormanlar iyice azalmaya yüz tutunca, oduna alternatif olarak kömür kullanılmaya başlandı. Kömürlerin büyük kısmı sel arazilerindeydi ve su baskınları madenlerin daha alt tabakalarına ulaşmasını engelliyordu; sorun bir çözüm bekliyordu. 1700’lerde İngiliz maden kuyulannın etrafında tuhaf bir gürül tü duyulmaya başlandı. Sanayi Devrimi’nin doğuşunu müjdeleyen ve ilk başta belli belirsiz duyulan bu gürültü, geçen her yıla birlikte daha da güçlü hâle gelerek en sonunda tüm dünyayı ele geçirdi. Bu gürültünün kaynağı buhar makinesiydi.” (...) Çok açık ki dünyada enerji sıkıntısı yok. İhtiyacımız olan tek şey, bu enerjiyi elde ederek kendi ihtiyaçlarımız için dönüştürmek. (agy, sy. 334)

Üretim Bandında Hayat bölümünden;

“Sanayi Devrimi daha önce görülmemiş ucuz enerji ve hammadde sağlayınca, üretimde adeta patlama yaşandı. Bu patlama ilk önce ve en çok tarımda görüldü. Genellikle Sanayi Devrimi deyince aklımıza duman çıkan bacalarla kaplı şehirler veya toprağın derinliklerinde ter döken maden işçileri gelir, ama aslında Sanayi Devrimi her şeyden önce İkinci Tarım Devrimi’dir. Geçtiğimiz iki yüz yıl boyunca, tarım hızla sanayileşti. Daha önce hiç yapılmayan veya kas gücüyle yapılan işleri traktör gibi makineler yapar oldu; tarlalar ve hayvanlar yapay gübreler, sanayi tipi böcek ilaçları ve sayısız hormon ve ilaç sayesinde çok daha üretken hâle geldi. Buzdolapları, gemiler ve uçaklar gıdaları aylar boyunca saklamayı, hızlı ve ucuz bir şekilde dünyanın öbür tarafına bile ulaştırmayı mümkün hâle getirdi. Avrupalılar akşam yemeklerinde taze Arjantin bifteği ve Japon suşisi yemeye başladılar. Bitkiler ve hayvanlar bile mekanikleşti. Homo sapiens hümanist dinler tarafından ilahi mertebeye yükseltildiğinde, çiftlik hayvanları acı ve üzüntü hissedebilen canlı yaratıklar

olarak görülmemeye ve makine gibi muamele görmeye başlamıştı. Günümüzde bu hayvanlar, fabrikaya benzer tesislerde genellikle seri üretime tabi tutuluyorlar, vücutları da sanayinin ihtiyaçlarına göre şekillendiriliyor. Hayvanlar tüm yaşamlarını üretim bandının önemsiz bir çarkı olarak geçiriyor ve hayatlarının uzunluğu ve niteliği şirketlerin kârları ve zararları tarafından belirleniyor. Sanayi onları sağlıklı ve iyi besleyerek hayatta tutmaya özen gösterdiğinde bile, eğer üretim miktarına doğrudan etki etmiyorsa, bu hayvanların sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına özen gösterilmiyor. Örneğin tavukların çok karmaşık dürtülerden ve davranışsal ihtiyaçlardan oluşan bir dünyası vardır. Çevrelerini keşfetmek, yiyecek toplamak, sağı solu kurcalamak, sosyal hiyerarşilerini belirlemek, yuva yapmak ve kendilerini tımarlamak gibi güçlü istekleri vardır ama yumurta endüstrisi genellikle bu hayvanları daracık kafeslere tıkıştırıyor.

Oldukça yaygın bir uygulama, her biri 25 santimetreye 22 santimetrelik alanlarda yaşayacak şekilde bir kafese dört tavuğun sıkıştırılmasıdır. Tavuklar yeterince iyi besleniyor ama kendi arazilerine sahip olmaları, yuva yapmaları veya diğer doğal faaliyetlerde bulunmaları söz konusu bile değil ve kafesler o kadar küçük ki, çoğunlukla ayakta dik bile duramıyor veya kanatlarını bile açamıyorlar. Domuzlar en zeki ve meraklı memelilerdendir, belki bu konuda büyük maymunlardan hemen sonra gelirler, sanayi tipi domuz çiftlikleriyse dişi domuzları o kadar küçük kafeslere tıkmaktadır ki, bırakın yürümeyi veya gezinmeyi, etraflarına bile dönemezler. Dişi domuzlar doğum yaptıktan sonraki dört hafta boyunca sabah akşam bu kafeslerde tutulur, yavruları kendilerinden alınarak semirmeleri için beslenir, bu esnada dişi domuzlar da tekrar hamile bırakılırlar. Pek çok süt ineği de kendilerine bahşedilen ömrün tamamını küçücük bir kafeste, kendi idrar ve dışıklarının içinde durarak, oturarak ve uyuyarak geçirir. Bir grup makine gereken besini, hormonu ve ilaçları verir, diğer bir grup makine de birkaç saatte bir sütlerini sağlar. Makinelerin arasında kalan inek, hammaddelerin girdiği bir ağız ve ürün çıkan bir meme olarak muamele görür. Karmaşık duygusal dünyaları olan canlı yaratıklara makine gibi davranılmasının, sadece fiziksel değil, ciddi sosyal stres ve psikolojik problemler yarattığı kesindir. Atlantik'teki köle ticareti, nasıl Afrikalılara yönelik bir nefretten doğmadıysa, modern hayvan sanayisi de hayvan düşmanlığından kaynaklanmaz. Köle ticaretinde olduğu gibi, kayıtsızlıktan kaynaklanır. Et, süt ve yumurta üreten ve tüketen çoğu insan, etlerini veya ürünleri yedikleri bu tavukların, ineklerin ve domuzların akıbetini düşünmez. Düşünenlerin çoğu da, bu hayvanların duygularının olmadığını, acı çekmeyen makineler olduğunu iddia ederler. Süt ve yumurta makinelerinin üretilmesini sağlayan bilimsel disiplinler yakın zamanda memelilerin ve kuşların son derece karmaşık duygusal yapıları olduğunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtladı. Bu hayvanlar fiziksel acı hissettikleri gibi, aynı zamanda duygusal sıkıntılar da yaşıyorlar. Evrimsel psikoloji, çiftlik hayvanlarının duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının yabani hayat içinde geliştiğini ve hayatta kalma ve üreme için hayati önemde olduğunu gösteriyor. Örneğin yabani bir inek, diğer ineklerle ve öküzlerle nasıl ilişki kurması gerektiğini bilmek zorundadır, yoksa hayatta kalıp üreyemez.

Bu becerileri edinmek için de evrim diğer tüm memeli yavrularına olduğu gibi, buzağılara da oyun oynama isteği (oyun, memelilerde sosyal beceriler edinmenin yoludur), hatta bu hayvanlara bundan da güçlü olan anneleriyle yakınlık kurma dürtüsü vermiştir; anne sütü hayatta kalmak için şarttır. Çiftçiler bir buzağıyı annesinden ayırıp küçük bir kafeste besledikten sonra yeterince büyüyen buzağı bir dişiyi dölediğinde yavruya ne olmaktadır? Nesnel bir bakış açısıyla buzağının artık hayatta kalmak ve üreyebilmek için annesiyle yakın olmaya ve diğer buzağılarla oynamasına ihtiyacı yoktur. Öte yandan öznel bir bakışla buzağının hâlâ annesiyle yakın olmak ve diğer buzağılarla oynamak için yoğun bir istek duyduğu kesindir, bu istekler giderilmezse buzağı acı çeker. Bu, evrimsel psikolojinin en temel mesajıdır: Yabani hayatta şekillenmiş ihtiyaçlar, sanayi çiftliklerinde hayatta kalmak ve üremek için artık gerekmez de, hissedilmeye devam eder. Endüstriyel tarımın trajik yanı, hayvanların görünürdeki ihtiyaçlarıyla ilgilenilirken, duygusal ihtiyaçların göz ardı edilmesidir. Bu teorinin doğruluğu, en azından 1950'lerde Amerikalı psikolog Harry Harlow maymunların gelişimini incelediğinden beri biliniyor. Harlow yeni doğan maymunları birkaç saat içinde annelerinden ayırdı ve yavrular kafeslerde sahte anneler tarafından büyütüldü. Harlow her kafese iki sahte anne koymuştu.

Annelerden biri, üzerinde yavrunun süt emebileceği bir süt şişesinin de eklendiği metal tellerden yapılmıştı; diğeriye ahşaptı ve normal bir maymuna benzeyecek şekilde kumaşlarla kaplıydı, ama yavru maymunu herhangi bir şekilde besleyemiyordu. Deneyin başında, yavruların kumaş yerine metalden yapılan ve kendilerini besleyebilen anneye yaklaşacağı tahmin ediliyordu. Yavru maymunlar Harlow'u da şaşırtarak kumaş maymuna çok büyük yakınlık göstererek, zamanlarının çoğunu onun yanında geçirdiler.

İki anne yan yana koyulduğunda yavrular metal anneden süt emdiklerinde bile kumaş anneye yakın duruyorlardı. Harlow yavruların belki de üşüdükleri için böyle davrandıklarını düşündü, bu yüzden de metal annenin içine ısı yayan bir ampul koydu. En genç olanlar hariç, çoğu maymun yine de kumaştan yapılmış annenin yanında durmayı tercih etti. Deney sonrası araştırmalar, Harlow'un yetim maymunlarının büyüdüklerinde de, bebekliklerinde beslenme eksikliği çekmemelerine rağmen duygusal sorunlar yaşamaya devam ettiğini gösterdi. Bu maymunlar, maymun topluluğuna uyum sağlayamadı, diğerleriyle iletişim kurmakta zorlanarak yüksek endişe ve saldırganlık gösterdiler. Yapılan çıkarım çok kesindi, maymunların fiziksel ihtiyaçlarının ötesine geçen psikolojik ihtiyaçları söz konusuydu ve bunlar karşılanmadığında acı çekiyorlardı. Harlow'un yavru maymunları, sadece süt değil duygusal bir bağ da aradıklarından, kumaştan yapılmış sahte anneyle vakit geçiriyorlardı. Bu deneyi izleyen yıllarda yapılan pek çok çalışma, sadece maymunların değil, tüm memelilerin hatta kuşların da benzer olduğunu gösterdi.

Günümüzde milyonlarca çiftlik hayvanı, Harlow'un maymunlarıyla aynı koşullarda yaşıyor. Çiftçiler buzağuları, oğlakları ve diğer yavruları annelerinden koparıp yalnızlık içinde büyütüyorlar. Hepsi bir arada düşünüldüğünde, on milyarlarca çiftlik hayvanı bugün

mekanik bir üretim bandında yaşıyor ve her yıl bunların 50 milyar tanesi kesiliyor. Bu endüstriyel hayvancılık yöntemleri, tarımsal üretimde ve stoklanan gıda miktarında ciddi bir artışa sebep oldu. Bitki yetiştiriciliğinin de makineleşmesiyle, endüstriyel tarım tüm modern toplumsal ve ekonomik düzenin temelini oluşturuyor. Tarımın sanayileşmesinden önce tarlalarda ve çiftliklerde üretilen gıdanın büyük bölümü köylüleri ve çiftlik hayvanlarını besleyerek “boşa gidiyordu”. Üretimin ancak çok küçük bir bölümü sanatçıları, öğretmenleri, rahipleri ve bürokratları besliyordu; bu yüzden de hemen hemen bütün toplumlarda köylüler nüfusun yüzde 90’ından fazlasını oluşturuyordu. Tarımın sanayileşmesiyle beraber çok daha az sayıda çiftçi, giderek artan kentli çalışanları besleyebilir hâle geldi. Bugün ABD’de nüfusun sadece yüzde ikisi yaşamını tarımda çalışarak kazanıyor ve bu yüzde iki de sadece ABD nüfusunun tamamını beslemekle kalmıyor, üretim fazlasını dünyanın geri kalanına ihraç ediyor. Eğer tarım sanayileşmeseydi, fabrikaları ve büroları dolduracak kadar çalışan bulunamayacağından Sanayi Devrimi asla gerçekleşemezdi. Bu fabrikalar ve ofisler, tarlalardan çıkıp gelen milyarlarca kişiyi bünyesine kattığında, daha önce görülmemiş ürünler de birbiri ardına piyasaya sürülmeye başladı. Şu anda insanlar her zamankinden daha fazla çelik ve kıyafet üretilip, öncekinden çok daha fazla bina inşa ediyorlar. Buna ek olarak ampuller, cep telefonları, fotoğraf makineleri ve bulaşık makineleri gibi daha önce hayal bile edilemeyen sayıda ve çeşitlilikte yeni ürünler üretiliyorlar. İnsanlık tarihinde belki de ilk defa arz talebi geçmeye başladı ve yepyeni bir problem ortaya çıktı: Bu kadar çok şeyi kim satın alacak?” (agy, sy. 336)

Harari piyasanın getirdiği, yarattığı eksiklikleri ve zararları tam olarak söylemeyen birisi ne yazık ki bunu zaten piyasanın devlet kontrol altında tutulmasını fikrini savunduğu paragraflarda anlayabilirsiniz bu nedenle daha önce hiç yapılmayan veya kas gücüyle yapılan işleri traktör gibi makineler yapmaya başlayınca işçilerin çalışma saati azalmadı ve burjuvazinin cebine giren para katlandı ve bu formülle de karlarına kar katmaya başladı patronlar ayrıca bunu her alana yayan burjuvazi hayvanlara, insanlara ve doğaya karşı yapabileceklerinin en kötüsünü yapıyorlar ve halen, piyasanın egemenliği devam ettiği sürece güzel, canlı ne varsa onların canını almaya ve onlara karşı kötülük saçmaya devam edecekler. Harlow’un deneyi kanıtıyor ki piyasanın çıkarları Taylorizmi benimsemiş ve tüm hayvanların psikolojisini bozuyor. Tecrübeyle sabit olmak üzere tüm insanlık da şunun farkında olmalıdır ki: Kapitalistlerin yarattığı dünya biz canlılara iyi gelmiyor ve gelmeyecektir. Kapitalizm tüm canlılara psikolojik sıkıntılar yarattı.

Alışveriş Çağı bölümünden;

“Modern kapitalist ekonomi ayakta kalabilmek için, tıpkı yüzmek ya da boğulmak arasında seçim yapmak zorunda olan bir köpekbalığı gibi sürekli üretimi artırmak zorundadır. Ama üretmek tek başına yeterli değildir, bililerinin de bu ürünleri alması gereklidir, yoksa tüm sanayiciler ve yatırımcılar iflas ederler. Bu felaketi önlemek ve insanların sanayi ne

üretirse üretsin almalarını sağlamak için yeni bir etik ortaya çıktı: tüketimcilik.

(...)

Tüketimcilik giderek sayısı ve çeşitliliği artan ürün ve hizmetlerin tüketimini olumlar; insanların kendilerini ödüllendirmesi, şımartması, hatta aşırı tüketimden kendilerini öldürmeleri bile teşvik edilir. Tutumluluk tedavi edilmesi gereken bir hastalıktır. Tüketimci etiği çok uzaklarda aramanıza gerek yoktur, bir mısır gevreği ambalajının arkasını okumak yeterlidir.”

Mademki tüketimcilik insanların aşırı tüketimden dolayı kendilerini öldürmesini dahi teşvik edebilmek bir tutumsa neden tutumluluk bir hastalık oluyor veya tüketimcilik işçileri ezen patronların iflas durumunu kurtarmaksa neden tutumluluk hastalık oluyor?

“Obezite tüketimcilik için çifte zaferdir. Ekonomik daralmaya sebep olacak az yemek gibi alışkanlıklar yerine, insanlar hem çok yiyor hem de diyet ürünleri tüketerek ekonomik büyümeye çifte katkı yapıyorlar”

“Tüketimci etik, kârın boşa harcanmaması ve tekrar üretime yatırılmasını salık veren kapitalist etikle nasıl bağdaştırılabilir? Çok basit: Önceki dönemlerdeki gibi, bugün de seçkinlerle kitleler arasında giderek büyüyen bir işbölümü var. Ortaçağ Avrupa’sında, aristokratlar paralarını aşırı lüks şeylere dikkatsizce harcarken köylüler her kuruşu sayarak tutumlu yaşarlardı. Bugünse durum tam tersine döndü; zenginler kendi yatırımlarına ve varlıklarına dikkat ederek yaşarken, daha az varlıklılar borca girerek hiç ihtiyaçları olmayan arabalar ve televizyonlar alıyorlar. Kapitalist ve tüketimci etik, bir madalyonun iki yüzü gibidir. Zenginlerin uyduğu birincil emir “yatırım yap!”ken, geri kalanların uyduğu birincil emir “satın al!”dır. Kapitalist tüketimci etik bir başka açıdan da devrimcidir. Daha önceki ahlak sistemlerinin çoğu, insanları çok zor bir seçimle baş başa bırakmıştı; insanlara cennet vadedilmiş ama bu ancak hoşgörü ve şefkat gösterirlerse, arzularını ve öfkelerini bir kenara bırakırlarsa ve kendi bencil isteklerine engel olabilirlerse mümkündü, bu da çoğu insan için çok zordu. Ahlak sistemlerinin tarihi, kimsenin tam olarak uyum sağlayamadığı bir harika idealler dünyasıydı. Hıristiyanların çoğu İsa’yı, Budistler Buddha’yı takip edemedi, Konfüçyüsçülerin çoğunun yaşamı Konfüçyüs’ü çileden çıkarırdı.

Buna karşılık günümüzde insanların çoğu kapitalist-tüketimci etiğin ideallerine göre yaşayabiliyorlar. Bu yeni etik, zenginlerin yaşamlarını açgözlü ve daha fazla para kazanmakla uğraşarak geçirmeleri, geniş kitlelerin de arzularını ve tutkularını gidermek için daha fazla satın almaları koşuluyla cenneti vadediyor. Bu, tüm yapılması buyurulanları inananların yerine getirdiği tarihteki ilk dindir. Peki bunun karşılığında cennete ulaşacağımızı nereden biliyoruz? Çünkü televizyonda öyle gördük.”

Kapitalist etik ile tüketici etik kavramı tamamen çakışan iki kavram değildir zira Harari'nin örnek gösterdiği zenginler (veya %1'de denilebilir buna) bizim sahip olamadığımız birçok şeye sahipler başta ilk olarak kaynaklar: fabrikalar, tarlalar, evler, yatlar, katlar, plazalar, iktidarlar ve işçileri ezdikleri diğer alanlar. Eğer ki burjuva sınıfı çok tutumlu olsaydı başta sınıfları ezmeyi reddedip sınıfsızlığı savunurlardı. Kapitalist, tüketici etik kavramlarının var olması bugün kapitalizmin etik olup olmadığını sorgulayabileceğimiz bir kavram olarak düşünüyorum. İnsanları tüketimle öldüren emperyal davranışlarla topraklarımızdaki topraklarımızdaki birçok güzelliği öldürüp şirketlere gitmesini sağlayan kapitalizmin etik olmadığı apaçık ortadadır.

"Sanayi Devrimi insan toplumlarında pek çok büyük değişikliğe yol açtı. Endüstriyel zamanlamaya uyarlanmak bunlardan sadece biridir. Diğer önemli örnekler arasında şehirleşme, köylülüğün ortadan kalkması, proleteryanın yükselişi, bireyin güçlenmesi, demokratikleşme, gençlik kültürü ve ataerkilliğin güçsüzleşmesi sayılabilir." (agy, sy. 350)

Çağımızda Barış bölümünden...

"Günümüzde çoğu insan ne kadar barışçıl bir çağda yaşadığımızın farkında değil. Hiçbirimiz bin yıl önce hayatta değildik, bu yüzden de dünyanın eskiden ne kadar daha vahşi olduğunu tam da bilmiyoruz. Ayrıca savaşlar giderek azalınca, daha fazla dikkat çekiyorlar. Çok sayıda insan bugün Irak'taki ve Afganistan'daki savaşlara dikkat ederken, Hintlilerin veya Brezilyalıların barış içinde yaşadıklarını unutuyor. Daha da önemlisi, kalabalıklardan ziyade bireylerin acılarıyla daha çok ilgileniyoruz. Bununla birlikte, tarihi süreci makro düzeyde anlayabilmek için bireysel hikayeler yerine büyük resmi incelememiz gerekir. 2000'de savaşlar 310 bin, cinayetler de 520 bin kişinin ölümüne sebep oldu. Her bir ölüm, bir dünyanın yok olmasına, bir ailenin mahvolmasına ve arkadaşlarla akrabaların ömür boyu yaralanmasına sebep olur. Öte yandan makro bir perspektiften, bu 830 bin kurban, 2000 yılında dünyada ölen 56 milyon insanın sadece yüzde 1,5'ini oluşturur. Aynı yıl 1 milyon 260 bin insan trafik kazalarında (toplam ölüm oranının yüzde 2,25'i) ve 815 bin insan da intihar ederek öldü (yüzde 1,45). 2002'nin rakamları daha da şaşırtıcı. 57 milyon ölümün sadece 172 bini savaşlar yüzünden ve 569 bini de cinayet sonucu gerçekleşmiş (toplamda insan şiddeti kaynaklı 741 bin ölüm). Buna karşılık 873 bin insan intihar etmiş.122 Görülüyor ki, 11 Eylül saldırılarını izleyen yılda, tüm terörizm ve savaş tartışmalarına rağmen, ortalama bir insanın kendisini öldürme ihtimali bir terörist, asker veya uyuşturucu satıcısı tarafından öldürülme ihtimalinden daha yüksek.

Dünyanın pek çok bölgesinde, insanlar geceleri komşu kabilenin saldırısıyla kesilip biçilme korkusu yaşamadan giriyorlar yataklarına. Hâli vakti yerinde İngilizler, Sherwood ormanından geçerek Nottingham'dan Londra'ya giderken, pusu kurmuş bir çetenin paralarını alarak fakirlere dağıtacağından (veya daha yüksek ihtimalle ceplerine atacaklarından) endişe etmiyorlar. Öğrenciler öğretmenlerinden dayak yemiyor, ebeveynler

faturaları ödeyemediğinde çocuklarının köle olarak satılmasından korkmuyor ve kadınlar da kocalarından şiddet görmeleri veya evde oturmaya zorlanmaları durumunda yasaların devreye gireceğini biliyorlar. Bu beklentiler, dünyanın her yanında giderek daha çok karşılanıyor. Şiddetin azalması büyük ölçüde devletin yükselişiyle ilintilidir. Tarih boyunca şiddetin büyük kısmı aile ve topluluk içi kavgalardan kaynaklandı (yukarıdaki rakamların da gösterdiği gibi bugün bile basit cinayetler uluslararası savaşlardan çok daha ölümcül bir tehdittir). Daha önce gördüğümüz gibi, ilk çiftçiler yerel topluluklardan öte bir siyasi örgütlenme şansına sahip değillerdi ve korkunç boyutlara ulaşan şiddetten muzdariplerdi.¹²³ Krallıklar ve imparatorluklar güçlendikçe toplulukları daha iyi kontrol ettiler ve şiddet oranı da azaldı. Ortaçağ Avrupa'sının merkezileşmemiş krallıklarında, her yıl 100 bin insandan 20-40'ı öldürülürdü. Son yıllarda devletler ve piyasalar daha da güçlenip yerel toplulukları iyice ortadan kaldırıncaya şiddet oranları daha da azaldı. Bugün tüm dünya ortalaması yılda 100 binde 9 cinayettir ve bunların büyük bölümü Somali ve Kolombiya gibi zayıf devletlerde gerçekleşir. Avrupa'nın merkezi devletlerindeyse ortalama 100 bin ölümün 1'i cinayettir. Elbette devletlerin insanları öldürmek için kendi gücünü kullandığı durumlar var ve bunlar genellikle hafızalarımızda uzun süre yer ediyor. 20. yüzyıl boyunca on milyonlarca hatta belki de yüz milyonlarca insan kendi devletlerinin güvenlik güçleri tarafından öldürüldü. Yine de makro bir perspektiften bakınca, devletlerin yönettiği mahkemeler ve polis güçleri, muhtemelen dünya çapında güvenlik seviyesini yükseltmiştir. Baskıcı diktatörlüklerde bile, bir insanın başka biri tarafından öldürülme ihtimali modern öncesi toplumlara göre çok daha düşüktür. 1964'te Brezilya'da gerçekleştirilen askeri darbe ülkeyi 20 yıl boyunca yönetti; binlerce insan rejim tarafından öldürüldü, binlercesi hapse atılıp işkence gördü. Yine de en kötü yıllarda bile, Rio de Janeiro'daki ortalama Brezilyalının, insan eliyle öldürülme ihtimali ortalama Worani, Arawete veya Yanomamo'ya göre çok daha azdı. Waorani, Arawete ve Yanomamolar Amazon ormanının derinliklerinde ordusuz, askersiz ve hapisanesiz yaşayan yerli gruplar. Antropolojik çalışmalar bu grupların üyelerinin dörtte biriyle yarısına yakınının mal, mülk, kadın veya prestij uğruna patlak veren şiddet olaylarında hayatını kaybettiğini gösteriyor.”

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre son 45 yılda intihar oranı %45 artmış! Ayrıca Türk Tabipler Birliği 2003 yılında yaptığı savaş araştırmasına göre de birinci dünya savaşında savaşta ölenlerin sivil ölüm oranı %14, ikinci dünya savaşında %70 2003 yılında bu oran %90 oluyor. İntiharın çeşitli sebepleri elbette ki vardır lakin ben 2024 yılında olan intiharların çoğunun ekonomik durumunun gittikçe kötüleşen ezilen sınıflarda bulunan ve ekonomik durumu her gün kötüleşen insanlar üzerindeki etkisini çok ağır bir biçimde görüyorum keza yine cinayet olaylarının bundan dolayı arttığını düşünmek haksızlık olmaz.

“Evrin zihinlerimize ve bedenlerimize avcı toplayıcı yaşamını işlemiştir; ilk önce tarım sonra da sanayi toplumuna geçiş, eğilimlerimize ve içgüdülerimize denk düşmeyen doğal olmayan yaşamlar sürmemize sebep oldu.” (agy, sy. 370)

“Çılgınca tüketerek insanlığın gelişiminin temellerini tahrip ettiğimizi gösteren pek çok kanıt mevcuttur.”(agy, sy. 371)

“Aile ve topluluğun mutluluğumuz üzerinde para ve sağlıktan daha fazla etkisi var gibi görünüyor. Sıkı bağlara sahip ve destekleyici ailelerle topluluklarda yaşayan insanlar, problemlili aileleri olan ve hiçbir zaman ait olacakları bir topluluk bulamamış (veya aramamış) insanlardan belirgin şekilde daha mutlular. Evlilik özellikle önemli bir konu. Defalarca yapılan çalışmalar iyi evlilikle yüksek öznel mutluluk arasında ve kötü evliliklerle mutsuzluk arasında çok yakından ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu, ekonomik hatta fiziksel koşullardan bile bağımsız olarak doğrulanmaktadır. Kendisini çok seven bir eşi, yakın ilişkilere sahip bir topluluğu ve ailesi olan çulsuz bir sakat, eğer fakirliği çok şiddetli değil ve hastalığı kötüleşmiyorsa veya çok acılı değilse, yalnız ve her şeye yabancılaşmış bir milyarderden çok daha mutlu olabilir. Bu da geçtiğimiz iki yüz yıldaki fiziksel koşullarda gerçekleşen çok ciddi iyileşmelerin, aile ve topluluğun çöküşüyle sınırlanabileceği ihtimalini ortaya çıkarıyor. Eğer böyleyse, günümüzdeki ortalama insan 1800’lerdekinden daha mutlu değil demektir. O kadar değer verdiğimiz özgürlük bile aleyhimize çalışıyor olabilir. Eşlerimizi, arkadaşlarımızı ve komşularımızı seçebiliyoruz, ama onlar da bizi bırakmayı seçebilirler. İnsanlar artık kendi yaşamlarına daha önce olmadığı kadar çok etki edebiliyorken, bir yandan da bağlanmakta zorlanabiliyorlar; dolayısıyla da çözülen topluluklar ve ailelerle birlikte giderek yalnızlaşan bir dünyada yaşıyoruz. Tüm bu çalışmaların en önemli bulgusuysa mutluluğun zenginlik, sağlık hatta topluluk gibi ölçülebilir koşullara bağlı olmadığıdır. Mutluluk daha ziyade somut durumla soyut beklentiler arasındaki ilişkiye bağlıdır. Eğer bir kağrı istiyorsanız ve kağrıyı alabiliyorsanız, memnunsunuzdur; Ferrari isterken ancak ikinci el bir Tofaş alabiliyorsanız yoksunluk hissedersiniz. Bu yüzden lotoyu tutturmak uzun vadede insanların mutluluğu üzerinde, çok ciddi bir araba kazasıyla aynı etkiyi yaratabiliyor. Durumumuz iyileşince beklentilerimiz yükseliyor ve sonuç olarak nesnel koşullarımızdaki büyük gelişmeler bile bizi memnuniyetsiz kılabilir. Koşullar kötüleşince beklentiler iyice azalıyor ve ciddi bir hastalık bile bizi önceki hâlimizden daha mutsuz etmiyor. Bunu anlamak için psikologlara ve birtakım anketlere gerek olmadığını düşünebilirsiniz. Binlerce yıl önce yaşayan peygamberler, şairler ve filozoflar zaten elinizdekilerden memnun olmanın, daha fazlasını elde etmekten çok daha önemli olduğunu söylemişlerdi. Belki de öyle, ama bu kadar çok sayıyla ve tabloyla desteklenen modern araştırmaların eskilerin vardığı sonuca varmaları yine de güzel.” (agy, sy. 373)

Aile yapısının çözülmesi kapitalizmi tam yaşayan ülkelerde yaşandı şu yıllarda Türkiye gibi ülkelerde de aynı olaylar dönüyor. Bir serbest piyasa oyunu olan bu anlayış kalabalıklar içinde siz yalnızlıkları yaşattırır kısaca mutluluklarınızı çalar bir de yetmezmiş gibi toplumun en küçük yapısını bile dağıtır artık aynı evin içinde yabancı olursunuz. Birbirlerine yabancılaşan topluluk şüphesiz daha fazla acı çekecektir bu da mutsuz insan

yiğini yarattığı yetmezmiş gibi acılarının asıl sebebinin başka bir insan olduğunu sanırken asıl büyük resmi kaçirtacak bizlere ve mutluluğu sadece bir şey satın alırken bulacacağız.. Hatırlarsanız Harari tutumluluğu tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak görüyordu peki şimdi modern araştırmaların sonuçları da tutumluluğun önemini vurguluyorsa tedavi edilmesi gereken tüketim bağımlısı insanlar mı, yoksa elindekilerle de mutluluğu bulan insan mı ?

*“ABD’de faaliyet yürüten bir askeri araştırma bürosu olan The Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA) *Gelişmiş Savunma Araştırmaları Projeleri Ajansı+ böceklerden siborglar geliştiriyor. Burada amaç bir sineğin veya hamamböceğinin vücuduna elektronik çipler, detektörler ve işlemciler yerleştirerek, otomatik bir operatörün veya bir insanın böceğin hareketlerini kontrol edebilmesini, ayrıca bilgi gönderip alabilmesini sağlamak.”* (agy, sy. 396)

*“2006’da Naval Undersea Warfare Çenter (NUWC) *Deniz Kuvvetleri Denizaltı Savaş Merkezi+, ABD’de siborg köpekbalıkları üretme yönündeki çalışmasını duyurdu: “NUWC, sinir implantları sayesinde konak hayvanların davranışlarını kontrol edebilecek bir balık çeşidi geliştiriyor.” Geliştiriciler su altında denizaltılar ve mayınlar tarafından yaratılan elektromanyetik alanları, köpekbalıklarının insan yapımı tüm detektörlerden daha iyi olan doğal manyetik alan saptama becerilerinden yararlanarak tespit edebilmeyi umuyorlar.”*

“En son çıkan kimi işitme aygıtları “biyonik kulaklar” olarak tanımlanıyor; bu aygıt kulağın dışında bulunan bir mikrofon aracılığıyla sesleri yakalayan bir implanttan ibarettir. İmplant, sesleri filtreleyerek insan seslerini tanımlıyor ve bunları elektrik sinyallerine çevirerek, merkezi işitme sinirlerine ve oradan da beyne gönderiyor.”

“Devlet destekli bir Alman şirketi olan Retina implant, körlerin kısmi görme duyusu kazanmasını sağlayabilecek bir retina protezi üzerinde çalışıyor. Bu çalışma hastanın gözüne küçük bir mikroçip yerleştirmeyi içeriyor. Çipteki fotoseller göze düşen ışığı emerek bunu elektrik sinyallerine çeviriyor, bunlar da retinadaki hasar görmemiş sinir hücrelerini uyarıyor. Bu hücrelerdeki sinir impulsları da beyni uyararak burada görüşe çevriliyor. Şimdilik bu teknoloji hastaların kendilerini boşlukta tanımlayabilmelerine, harfleri tanıyabilmelerine hatta yüzleri tanımalarına olanak sağlıyor”

“Sürgüleme sendromu, bir insanın vücudunun herhangi bir yerini hareket ettirebilme kapasitesini büyük ölçüde veya tamamen kaybetmesi, buna karşılık bilişsel becerilerin olduğu gibi kalmasıdır.”

(...)

“Bazı hastaların beyinlerine yerleştirilen küçük, sinyal toplayan elektrotlarla, bu sinyalleri sadece harekete değil, kelimelere çevirmek için de çalışmalar yürütülüyor; eğer başarılırsa bu sendromla yaşayan hastalar nihayet dış dünyayla doğrudan konuşabilecek ve biz de

nihayet teknolojiyi başka insanların zihinlerini okumak için kullanabileceğiz.” (agy, sy. 398)

İstanbul'dan Hüseyin